

Schoutjurisdiktionen i Store Magleby paa Amager.

Af Sekretær, Redaktør Chr. Nicolaisen, Dragør.

Øen Amager var i den sidste Del af Middelalderen et særligt Birk, som hørte under Københavns Len; men ved Hollændernes Indførelse deltes Øen i to Retsjurisdiktioner, det hollandske og det danske Birketing.

I Hollænderkommunen Store Magleby bestod indtil Udgangen af 1821 en særlig Retspraksis, tildels efter de gamle hollandske Grundsætninger med Amtmanden (tidligere Lensmanden) som Overappellinstans og Kongen som Højesteret. Denne kommunale Jurisdiktion var grundet paa et særligt Privilegium, som Hollænderne fik af Christian d. 2. I det Privilegieudkast af 1521, som er fundet i denne Konges udenlandske Arkiv, hedder det i al Korthed, henvendt til de nye Beboere paa Amager, at de skulde leve og rette sig efter hollandsk Ret — »leuen enn richten huer naer hollants recht als zy nv hebben ende nijtt naer die deensche rechten«.... Den derved indførte Retsinstitution var iøvrigt ganske mærkelig. Rets- og Dommermyndigheden forenedes med det kommunale Styre, saaledes at de samme Personer varetog baade Kommunens og Rettens Tarv. Der dannedes et — paa den Tid mærkeligt — kommunalt Raad, udrustet med en lignende Dommermyndighed, som Adelsmændene havde paa enkelte af de store Godser.

Dette Raad valgtes under den friest mulige Form for kommunalt Selvstyre af Byens Beboere. Dets Formand, Schouten eller Fogden, hvortil valgtes en af de største Gaardmænd, blev ganske vist indsat af Kongen efter at være taget i Ed af Lensmanden, men efter Beboernes Valg og for ubestemt Tid, hvad som oftest betød det samme som for Livstid. Han blev bistaaet af syv Scheppens eller Byforstandere, som alle ved Valg »omsattes« hvert Aar, senere efter Tur mellem Byens Gaardmænd uden nogen anden Formalitet. Naar der forelaa større kommunale Afgørelser, som Forandring og Vedtagelse af Vedtægter, sammenkaldtes tre Aars Schep-pens, det saakaldte store Raad, som havde Myndighed til at handle paa alle Beboeres Vegne. Hvert Aar ved Nytaarstid holdtes den offentlige Byforsamling, ved hvilken der aflagdes Regnskab over Byens Sager, for alle dens kommunale Institutioner, samt foretoges Omvalg af dens Tillidsmænd.

Schouten og de syv Scheppens eller Meddomsmænd dannede sammen med Skriveren — der kaldtes Schultus eller Schulteis — Retsvæsenet. Schouten indtog Dommersædet. Skriveren, der ligesom Schouten var valgt paa ubestemt Tid og indsat af Amtmanden, var hans Sekundant. Han var tillige en Slags Underfoged eller Sognefoged for Byen. Da han maatte være i Besiddelse af visse Kvalifikationer, lagdes der Vægt paa en af de unge Mænds Uddannelse til denne Post, ofte inden for Schoutens Familie, saa han med Tiden kunde rykke op i Schoutembedet, som saaledes ofte gik i Arv fra Fader til Søn eller Svigersøn. — Schouten var i lang Tid tillige Tolder for hele Amager. Han svarede Regnskab til Lenet over indgaaet Told, f. Eks. af udførte Heste og andre Varer, som udskibedes mest over Dragør gennem Dele af det 16. og 17. Aarhundrede, navnlig til Holsten.

Dette hollandske Sognebirk omfattede da ikke alene Hollænderbyen, men ogsaa Fiskerflækken Dragør og den af Hollænderne forpagtede Kronens Ladegaard i Taarnby Sogn. Det maatte dømme i alle større og mindre Sager,

kun skulde Domme, som gjaldt Ære, Bo eller Liv, sanktioneres af Amtmanden og kunde iøvrigt appelleres til Kongens Afgørelse. Oprindelig beholdtes vistnok »Sagefaldet« — Bøder og fradømt Gods — af Kommunen. Men senere maatte denne Rettighed afstaas til Lenskassen som en Kronen tilkommende Justitsindtægt. Det fremgaar af Lensregnskaberne fra omkring Aar 1600, at Kronen da tilfaldt det egentlige Sagefald, f. Ex. Lejermaalsbøder for Ægteskabsbrud eller »Jomfru Krenkerj«, eller naar en Mand fradømtes sin Bolslod. Af mindre Bøder ses det, at en Tiendedel tilfaldt Schouten, ligesom de fleste Retsgebyrer og Sportler tilfaldt ham og udgjorde hans Lønning, hvilken han senere efter visse Regler maatte dele med Skriveren.

Om de ældste Retsregler, hvorunder Kommunen virkede, findes iøvrigt ingen Oplysninger herhjemme; derom maatte man vel søge til hollandske Kilder. Men det ses, at der ret snart opstod megen Uklarhed og Tvivl om Brugen deraf. Kun faa Tiaar efter, at Hollænderne var kommen til Ro i deres By, klagedes der fra Regeringen over deres Retsforhold. 1576 anmodede Kong Frederik d. 2. Rigskansleren Niels Kaas og Rentemester Christoffer Walkendorf om at foretage en Undersøgelse og en Revision af samme Hollænder-Ret, der skulde indeholde nogle ubillige Artikler, og søge at faa fastslaaet en endelig Skik, som man kunde have at rette sig efter. Undersøgelsen synes at være gaaet meget langsomt. Nogle Aar senere ses det, at Byen selv var i Tvivl om, hvorledes den skulde forholde sig med Valget af en ny Schout. Christoffer Walkendorf henvendte sig derom til Kongen, og Svaret blev, at det maatte staa Hollænderne frit for, som det før havde været Skik og Brug, selv at vælge en Mand til at forestaa Schoutembedet. Da Christian d. 4. kom paa Tronen, ønskede han ogsaa mere Indblik i disse særegne Retsforhold. Kongen fandt de gamle hollandske Statutter, som Retten brugte, meget mørke og uklare, hvorfor Kommunen blev henvist til at benytte den sjællandske Lov og

at fremføre sine Appelsager for Sjællands Landsting som Overinstans. Hollænderne maa dog ikke have fundet sig tilfreds med denne Afgørelse, som var et Indgreb, baade i deres Privilegier og Retten til at betjene sig af deres eget amager-hollandske Sprog i deres offentlige Sager. I en Del Aar, synes det, har de vel maattet finde sig deri. Først 1615 finder vi en Ansøgning til Kongen om Tilladelse til at maatte bruge den j y d s k e Lovbog og Reces i Stedet for den sjællandske samt til fremdeles at maatte appellere deres Sager til Amtmanden paa Københavns Slot. Dette tillodes dem ogsaa, ligesom de fremdeles for videre Instans »for Os og Vore Rigens Raad skulde svare og stande til Rette«. Dermed var altsaa den danske Lov og Reces indført som gældende fremtidigt Retsgrundlag for den hollandske Kommune, og dermed var atter ført et dybt Skaar ind i dens oprindelige, overordentlig privilegerede Stilling. Der gaves den dog snart enkelte særlige Rettigheder til ikke at følge den danske Lov, saaledes hvad angik Beboernes A r v e g a n g s m a a d e, S k i f t e r e t og F o r m y n d e r i, hvilke Rettigheder de fik konfirmerede ved særlige Vedtægter.

R e t s d a g e n e i Hollænderbyen holdtes i Almindelighed fire Gange om Aaret, ved Nytaar, Paaske, Sct. Hansdag og Mikkelsdag. Naar Retten forlangtes sat paa andre Tider, maatte der erlægges 4 Rdlr. i Gebyr derfor. Ellers maatte Forbrydere formentlig blive siddende i Blaataarn, til Rettens Tid kom. Retten holdtes som Regel i Schoutens eller Skriverens Gaard, hvor der var indrettet en Stue hertil. Der fortælles, at Schouten som Tegn paa sin Dommerværdighed førte en lang hvid Stok, og at han, naar han aabnede Retten i Guds, Kongens og Menighedens Navn, med Kridt skrev tre Kors paa Bordet, hvilke atter slettedes, idet Retten hævedes.

R e t s s a g e r n e har næppe været mange eller videre omfattende, især i det første Hundredaar. Kommunens Beboere levede deres indbyrdes Fællesliv i god Fred og Forstaaelse, indtil den opvoksende Fiskerflække D r a g ø r, som Hollænderne havde taget til sig

som Stedbarn, begyndte at ville staa paa egne Ben. Fra den ældste Tid findes der overhovedet intet om Hollænderbyens indre Forhold. Saavel Retsbøger som alt andet vedrørende dens Jurisdiktion er under Krig og Ilds-vaade gaaet fuldstændig til Grunde. Det fremgaar kun af Lensregnskaberne og Amtsretsprotokollerne efter 1600, at der har været enkelte Lejermaalssager, nogle Tyverisager, en Del Arve- og Skiftesager, Auktioner osv. 1634 ses det, at en Mand fra Hollænderbyen dømtes for Ægteskabsbrud og blev fradømt sin Bolslod, som solgtes til Indtægt for Kronen. Manden rømte iøvrigt for at undgaa sin Straf. 1633 verserede en Sag om, at en Mand havde dræbt en Kvinde ved Gift. Da han havde anet Uraad om, at han var mistænkt, var han sejlet til Helsingør med Rødder og Urter og rømt derfra, saa man saa ham aldrig siden.

Syd for Byen paa Fælleden fandtes et gammelt Rettersted, kaldet »Galgebakken«. Efter hvad man fortæller, blev det sidste Gang brugt 1721, da to Skaaninger, som havde begaaet Indbrud og Rov, blev henrettede.

En langvarig kommunal Retsstrid mellem Hollænderbyen og Dragør, som varede i over 100 Aar, begyndte omkring 1650. Den drejede sig om, hvorvidt Dragørs Beboere, ligesom de andre Byer, havde Ret til at græsse deres Kreaturer paa Fælleden uden at svare Afgift til Hollænderne. Fæsterne af de to Gaarde paa Dragør var Hollændere, hvis Interesser var paa Hollænderbyens Side, og hvis Mening var, at al den Græsning, der tilkom Dragør, var tillagt deres Gaarde, og saaledes Husmændene uvedkommende. Herom lod de 1656 optage et Thingsvidne, idet en Del gamle Mænd indstævntes til Vidne paa, at al Fælled og Græsning omkring Byen, saa langt tilbage de kunde mindes, havde været brugt til Gaardene, hvorimod Husmændene kun i Ny og Næ havde haft Lov til at tøjre deres Svin og Gæs udenfor Dørene. Herom blev saa indgaaet en hollandsk Vedtægt, hvorefter Dragørboerne baade skulde betale og spørge Schouten om Forlov, naar de vilde bruge Fælleden. Striden ud-

artede til en kommunal Fejde, der gik saa vidt, at Dragørboerne truede med, at de baade i kirkelig og retslig Henseende vilde lade sig skille fra Hollændermenigheden og søge om at komme ind under Taarnby Sogn og Birk. 1671 lod da Hollænderne optage Thingsvidne om, at Dragør, saa længe nogen kunde mindes, havde hørt under Hollænderkommunen og haft fælles Ret og Menighed med den. Hollænderne indgav derpaa 1674 en Klage til Kongen over, at de befrygtede, at Dragør i Fremtiden vilde separere sig fra dem og unddrage sig sine Sognepligter. Kongen resolverede, at de to Byer fremdeles skulde være og blive en Menighed, en Kirke og et Birk.

Tyve Aar efter klagede Hollænderne igen til Kongen over, at Dragørs Beboere gjorde Indgreb i deres private og kommunale Rettigheder, idet baade Jord og Stolestader i Kirken ved Arv tilfaldt denne By, som stadig havde Tanker om at separere sig fra den hollandske Ret og Menighed. Kongens Resolution fastsatte Regler for Jordens Forblivelse under Hollænderbyen samt for Stolestaderne og Begravelsespladsen og gav desuden Schouten Ret til med Amtmandens Approbation at ordinere sig en Underfoged paa Dragør til at varetage saavel Kronens som Hollænderkommunens Interesser. Derved var der sat en forsvarlig Bom for Tanken om Adskillelse; men Spliden og Misforholdet mellem de to Byer var langt fra hævet, ja øgedes snarere og tilspidsedes efterhaanden som Dragør voksede i Folketal og økonomisk Selvstændighed.

Hvad der i høj Grad bidrog til at øge Uoverensstemmelsen, var det sproglige Forhold. Medens Dragørboerne brugte det danske Sprog, vedblev Hollænderne gennem et Par Hundrede Aar at bruge deres hollandske Maal baade i Kirke- og Rétstjenesten. Det nægede selvfølgelig den dragørske Søbefolkning, at den, for Størstedelen imod sin Vilje, skulde bøje sig under dette hollandske Styre, ligesom tvunget ind under et Fremmedaag. Først efter Aaret 1700 begyndte det danske Sprog at faa Magt indenfor Hollænderkommunen. Der spores da i Kommunens Vedtægter, saavel som i Rets-

akterne, en Overgang, idet Amtmanden, der skulde sanktionere Afgørelserne og dømme i Sagerne, krævede disse forelagt i et mere forstaaeligt Sprog end det amager-hollandske, som var en underlig Blanding af Hollandsk, Plattysk og Dansk. Striden med Dragør, der vilde have sine egne danske Vedtægter, bidrog ogsaa til at udjævne Sproggrænsen mellem de to Byer. Ogsaa Kirkesproget maatte bøje sig under Urimelighedernes Vægt, idet Kongen ordinerede, at der fra 1735 skulde prædikkes og synges paa Dansk hveranden Søndag i Hollænderbyens Kirke.

Iøvrigt indtraadte der omkring 1700 en anden væsentlig Forandring i Schoutjurisdiktionens Forhold til Dragør, idet denne By, ialtfald fra 1707, fik sin egen kommunale og økonomiske Styrelse. Den emanciperede sig derefter stærkt fra det hollandske Styre, valgte selv sin Foged, oprettede sine egne Vedtægter og vilde i det hele være medbestemmende om, hvilke Skatter og Afgifter Dragørboerne skulde svare til Hollænderkommunen, samt hvilke Rettigheder de til Gengæld nød hos denne. Naar det ikke ligefrem angik de retslige Forhold, søgte Dragør ved direkte Henvendelse til Amtmanden at gaa uden om Schouten og styre sine Sager selv.

Ved hvert Kongeskifte benyttede Kronen stadig Lejligheden til at faa begrundet eller indskrænket det *Retsprivilegium*, som Hollænderne havde, inden det fornyedes eller gaves ny Livsform. Forinden Kongens Stadfæstelse af 12. Maj 1751 blev der af Amtmanden forlangt en Erklæring fra Schouten og Skriveren om, hvorledes Retten lededes og betjentes, og vi ser da, at den paa dette Tidspunkt var nogenlunde svarende til den danske Retspraksis, og at Retsforhandlingen ialtfald førtes paa Dansk. Erklæringen, der er dateret 19. April 1751, lyder saaledes:

»Retten bestaar af 9 Personer:

1) Schouten, hvilken af Byen ved Dødsfald eller Forandring af forrige Schout udnævnes, og ordinær bliver Skriveren, og derpaa af Amtmanden over Kjøbenhavns Amt beskikkes og af ham faar Bestalling og tages i Eed.

2) Skriveren, som ligeledes af Byen udnævnes og af Amtmanden beskikkes og tages i Eed.

3) Syv Scheppens, som hvert Nytaar af Byen udnævnes og gaar Touren rigtig omkring¹⁾ og tilligemed Schouten dømmer i alle de Sager, som af Hollænderbyens Rett behandles.

Ved Store Magleby Rett paadømmes alle de Sager, som der indstævnes at skal paakjendes, det være sig enten iblandt Sognets egne Folk eller og iblandt dem og fremmede, naar de sidste har noget at tiltale de første for, og saavel i Proceduren som i alle Ting af Rettens Omgang dependeres, handles og dømmes efter den danske Lov og de allernaadigst udgangne Forordninger, undtagen at i smaa og ubetydelige Sager mellem Sognets egne Lemmer udstædes Aften Varsel og dend indstævnte, om er tilstede, er pligtig derefter at møde, men naar en fremmed har noget at søge eller tiltale en i Sognet boende for, bruges dend i Loven befalede Kald og Varsel.

Naar nogen ikke er fornøjet med dend Dom, som Schouten med sine Scheppens afsiger, og samme vil til højere Rett indstævne, skal dend appelleres for Amtmanden over Københavns Amt og af ham paadømmes, og om nogen vil gaa videre, da appelleres til Højesteret, saa Hollænderbyens Rett ikke staar under Sællands Landsting.

Under fornævnte Store Magleby Jurisdiktion sorterer Hollænder-Byen og Dragøe samt det Huus, eller dends Beboere, som staar paa dend saakaldede Ladegaards Mark ved Taarnbye.

Udi Store Magleby er Schouten Ober-Formynder og Skifteforvalter og hand sætter Formynder for Børn og umyndige, hvilke hvert 3die Aar skal gøre for Schouten og Skriveren Regnskab for hvad Indkomster og Udgifter, der kand falde ved Børnene og deres Arvemidler, men saa længe en af Forældrene lever, beholder dend sine Børns Arvemidler uden Renter, til de bliver myndige eller ved Giftermaal forseet, med mindre Forældre skulde

1) Efter Gaardnumrene.

komme til agters og Børnenes Gods formindskes, da Formynderne dermed Opsigt skal have og det til sig annamme og dertil svare. Iøvrigt skiftes og deles efter den danske Lov undtagen: 1) at Broder og Søster gaar lige i Lod med hinanden i Skifte og Deling, 2) at naar enten Fader eller Moder ved Døden afgaar og har efterladt sig Børn og et af Børnene iligemaade dør, efter at Skiftet efter Forældrene er holdet, da tager den igjenlevende Fader eller Moder Lod og Part lige med et af Børnene, 3) at naar et Barn dør, som er uden Broder eller Søster og sine Forældre allerede arvet haver, da arver Faderbroder og Fadersøster og Moderbroder og Modersøster i lige Parter.

Den ordinære Rett i Store Magleby holdes og sættes alletider efter gammel Skik og Sædvane 4re Gange om Aaret: ved Nytaar, Paaske, Sct. Hansdag og Mikkelijtider, friidt og uden Betaling for alle og enhver, som der har noget at forrette. Men forlanger nogen aparte Rett sat paa andre Tider, betales derfor 4 Rdlr.

Ved Acter, Domme og Thingvidners Beskrivelse og Udstædelse betales efter Loven. Og naar nogen forlanger Arrest 4 Rdlr. Hvad Afkald eller deslige i Retten bliver leveret til Indførsel i Protocollen betales til 4 Sk. Stk. og ikke mere.

For at skifte i Hollænderbyen, i hvor stor eller liden det er, betales til Schouten 2 Rdlr. og Skrивeren 1 Rdlr. Og paa Dragøe til Schouten 5 Mark og Skrивeren 5 Mark.

Saaledes allerunderdanigst forfattet og overleveris udi allerdybeste Underdanighed af

J. B. Schout.

C. Tønnesen, Skrивer.

Store Magleby paa gl. Amagerland,

d. 19. April 1751.«

Baade Schouten og Skrивeren nød iøvrigt forskellige Friheder i Kommunen. De var fritagne for de enkelte Hof- eller Fadebursrejser, som Gaardmændene maatte

udføre, havde større Brændeudvisning end de andre og visse Skattefriheder. Saa længe Hollænderne tog Del i Bjergningen af grundstødte og strandede Skibe sammen med Dragørboerne, nød Schouten og Skriveren hver en Mandspart i Delingen af Bjergningsindtægterne. Naar de kørte til Torvs, havde de Tilladelse til at køre uden om de andre Torvevogne af Hensyn til, at de havde Kommunens Forretninger at varetage paa Amtstuen o. a. St. Saadan Forbikørsel var ellers forbudt i Byens Vedtægter.

En Særstilling indtog denne Ret ogsaa senere hen, idet det forbødes Prokuratorer at give Møde for de stridende Parter. Da procederende Jurister var begyndt at indfinde sig ved Sagernes Behandling, ansøgte Kommunen eller Retten om, hvad der ses i en Henvendelse til Amtmanden af 1773, at blive fritaget for deres Hjælp. Man anfører, at der »let kunde findes de iblandt, som ved Krogiøve og Uendeligheder kunde søge at indvikle os (desuden ikke Lovkyndige) i Forvirrelser, og benytte sig af vores Enfoldighed heri«. Man paaberaabte sig Christian c. 4.s Privilegiestadfæstelse af 10. Juli 1615, hvorved Retten netop tilholdtes at søge Sagerne, saavidt muligt, afgjorte i Mindelighed »for at forekomme vidtløftige Bekostninger og Tidsspilde«, og anholdt om, at ingen Prokurator dersteds for Retten maatte give Møde i nogen Sag uden at være beskikket dertil af Amtmanden. Og efter dennes og Kancelliets Forestilling til Kongen blev en saadan Forholdsregel ogsaa stadfæstet som gældende Praksis.

Imidlertid blev Varetagelsen af Schoutretten ofte ret vanskelig og besværlig for Byens egne Mænd, som ikke havde den fornødne Jurakyndighed. Undertiden maatte Schouten selv tage en Prokurator til Hjælp for at udrede Traadene og dømme i en større, vidtløftig Sag. I en saadan, der verserede 1797, maatte han vige Dommersædet, der da indtoges af Birkedommeren for Taarnby Birke-thing, Prokurator C r a m e r, under den gamle Schouts Sygdom, medens Skriveren ellers plejede at rykke op i

Schoutens Sted. Birkedommeren søgte samtidig om at faa Schoutembedet nedlagt ved Schouten Gert Corneliusen Bachers Død, men Kommunen paastod sin Ret til at vælge en ny Schout. Sagen blev forelagt Kongen, og der blev givet Kommunen en Frist paa 6 Uger til at begrunde og bevise denne Ret, hvorefter den atter fik Lov til at vælge en af sine egne Mænd, nemlig Skriveren Dirch Corneliusen, der varetog Bestillingen omtrent til sin Død 1818. I de sidste Aar havde han dog et Medhjælper, Prokurator Lauritzen, som gjorde sig afholdt af Befolkningen og tilsidst blev konstitueret i Embedet.

Omtrent samtidig med Schout Dirch Corneliusens Død blev ogsaa Birkedommerembedet for Taarnhøj Birk ledigt, og der blev atter sat Kræfter ind paa at faa de to Jurisdiktioner forenede. Hollænderne indvilligede da ogsaa i at give Afkald paa deres egen særlige Rettergangsmaade og gaa ind under et samlet Amager Birk, imod at faa Prokurator Lauritzen til Birkedommer. Og fra Nytaar 1822, netop 300 Aar efter den hollandske Indvandring til Øen, havde fundet Sted, ophørte Schoutjurisdiktionen, og Hollænderbyen lagdes i juridisk Henseende ind under det da oprettede Amager Birk.

Som Schouter og Skrivere findes i Tidens Løb fra 1596 til 1822 nævnt følgende i kronologisk Rækkefølge:

Jacob Ariensen (eller Adriansen) som Schul-tus 1596.

Peiter Jansen som Schout 1613. Fæstede maaske 1617 en Gaard i Ullerup.

Claus Bruwer som Schout 1615.

Isbrandt Jansen Brouwer som Schout 1623 og 1654.

Dirch Corneliusen som Schout 1654 og 1663.

Jan Eysbrandtsen som Schout 1672 og 1690.

Gert Jansen som Schout 1721.

Jørgen Galskiøt, der vistnok tillige var Skriver ved Amtstuen, nævnes som Skriver 1724.

Cornelis Cornelissen som Schout 1726 og 1731. Dirch Pittersen som Skriver 1734.

Tønnes Hansen som Schout 1734—47.

Jacob Gertsen Bacher som Skriver til 1747, derefter som Schout (kaldet J. B. Schout) 1748 og 1761.

C. Tønnesen Backer som Skriver 1751 og 1760, derefter som Schout (kaldet C. B. Schout) 1766.

Pitter Pittersen som Skriver 1766, som Schout 1770.

Tønnes Backer som Skriver 1767. Isbrandt Corneliussen som Schout 1773—80.

Gert Corneliussen Bacher som Skriver 1772—80, som Schout 1780—97.

Dirch Corneliussen som Skriver 1780—97, som Schout 1797—1817.

Gert Corneliussen Bacher jr. som Skriver 1797—1818; derefter Sognefoged.

Prokurator Lauritzen som konst. Schout 1817—21.
